

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНИХ НАУК
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ М. В. ПТУХИ
УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ПСИХОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ

ФІЛОСОФСЬКО-СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ОСОБИСТОСТІ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Матеріали науково-практичної конференції
1 грудня 2022 року

Електронне видання

Київ - 2022

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗС УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНИХ НАУК
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ М. В. ПТУХИ
УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ПСИХОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ

ФІЛОСОФСЬКО-СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ОСОБИСТОСТІ ДО ВИКОНАННЯ
ЗАВДАНЬ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Матеріали науково-практичної конференції
1 грудня 2022 року

Електронне видання

Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах (1 грудня 2022 р.). Міністерство оборони України, Національний університет оборони України. Київ : НУОУ, 2022. 283 с.

До збірника увійшли тези доповідей, що містять теоретичні та практичні результати наукових досліджень і розробок учасників науково-практичної конференції, присвячені проблемам підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах, психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників російсько-української війни, вдосконалення системи військової освіти.

Матеріали подані у авторській редакції. Відповідальність за науковий та літературний зміст опублікованих матеріалів несуть їх автори. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Збірник матеріалів підготовлено до друку кафедрою суспільних наук гуманітарного інституту Національного університету оборони України.

Електронний варіант збірника розміщено на сайті та в електронній бібліотеці НУОУ:

<https://nuou.org.ua/nauka/confi/conf-fs-2022.html>

<http://adl.mil.gov.ua>

При передруку публікацій посилання на збірник обов'язкове.

Редакційна колегія:

Осьодло Василь Ілліч

начальник гуманітарного інституту Національного університету оборони України, доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, полковник (голова редакційної колегії)

Хміляр Олег Федорович

начальник кафедри суспільних наук Національного університету оборони України, доктор психологічних наук, професор, полковник (заступник голови редакційної колегії)

Грилюк Сергій Михайлович

начальник науково-дослідної лабораторії (соціально-гуманітарних проблем) кафедри суспільних наук Національного університету оборони України, полковник

Підпригора Ігор Іванович

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії (соціально-гуманітарних проблем) кафедри суспільних наук Національного університету оборони України, доктор філософії (забезпечення військ (сил)), підполковник

Гуляк У. М.	Психологічні механізми впливу стадного інстинкту на бойову активність військовослужбовців.	56
Деніжна С. О.	Особливості діяльності психологічної служби Збройних Сил в умовах воєнних операцій.	60
Добровольський Ю. Б., Ярмольчик М. О.	Підвищення рівня розвитку продуктивних копінг-стратегій у військовослужбовців Збройних Сил України.	63
Зорик І. В., Неурова А. Б., Романишин А. М.	Психолого-педагогічний супровід офіцерів-випускників ВВНЗ та військовослужбовців, котрі отримали первинне офіцерське звання.	65
Іллющенко С. Ю.	Рефлексивна компетентність офіцера Збройних Сил України як детермінанта його професійного розвитку.	68
Кальниш В. В.	Наслідки емоційного стресу та розвиток хронічної втоми за час тривалого перебування військовослужбовців в бойових умовах.	71
Кримець Л. В.	Формування психологічної готовності військовослужбовця відповідно до стандартів НАТО.	75
Личкова О. С.	Психологічна підготовка військовослужбовців як шлях мінімізації впливу бою на психічні процеси людини.	76
Маруцак М.	Адаптація військовослужбовців до виконання бойових завдань як актуальна психолого-педагогічна проблема.	78
Можарівський В. В.	Проблеми психологічного забезпечення у Збройних Силах України під час російсько-української війни.	81
Павлушенко С. М.	Емоційно-вольовий компонент фрустраційної толерантності оператора Сил спеціальних операцій.	84
Підпригора І. І., Деркач О. М., Кравчук М. О.	Теоретичні засади психологічної підготовки у Збройних Силах України.	87
Підпригора І. І., Грилюк С. М., Лисенко Д. П.	Деякі аспекти формування психологічної стійкості військовослужбовців.	90
Платонов В. М.	Професійний стрес у діяльності піротехніка ДСНС України.	97
Попович В. С.	Аспекти психологічної підготовки в системі формування бойових спроможностей сучасного воїна.	100
Рибчук О. Г.	Свідомість як поле бою у сучасній війні: український вимір.	102
Рудич К. В.	Психологічна підготовка льотного складу Повітряних Сил Збройних Сил України.	103
Саламон О. Л.	Комплексний фітнес для солдатів та їх сімей (Comprehensive Soldier and Family Fitness CSF 2), огляд програми і можливість її адаптації в Україні.	106
Смірнова Т.	Травми війни: досвід психологічного консультування.	110
Стасюк В. В., Дикун В. Г.	Особливості психологічної підготовки особового складу до можливого потрапляння в полон та поведінки у полоні.	112
Тробюк Н. Ю.	Комунікативна толерантність у діяльності військового психолога.	116
Українець В.М.	Сутність стресу за Г. Сельє.	118
Харитинський А. А.	Суб'єктивне благополуччя особистості офіцера в екстремальних умовах службово-бойової діяльності.	120

формування і підтримання психологічної стійкості військовослужбовців.

Згідно з наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 18 жовтня 2021 року № 305 «Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України», психологічна стійкість визначена як здатність особи підтримувати необхідний рівень психологічної готовності протягом визначеного часу у конкретних умовах обстановки та швидко відновлювати свій психоемоційний стан після екстремальних (кризових) ситуацій.

Список використаних джерел

1. Хміляр О. Ф. Психологія бойової мотивації воїна. Вісник Національного університету оборони України. 2022. Вип. 2 (66). С. 121-131. DOI: 10.33099/2617-6858-22-66-2-121-131.
2. Блінов О. А. Психологія бойового стресу : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.04 «Медична психологія». Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України. 2020. 660 с.

Платонов В. М., аспірант, навчально-наукова лабораторія екстремальної та кризової психології, Національний університет цивільного захисту України

ПРОФЕСІЙНИЙ СТРЕС У ДІЯЛЬНОСТІ ПІРОТЕХНІКА ДСНС УКРАЇНИ

З початком широкомасштабного вторгнення збройними силами російської федерації на територію України, ворогом було застосовано практично усі різновиди боєприпасів. Ворог не хештує авіаційними бомбами, ракетами, артилерійськими боєприпасами, касетними засобами ураження, протипіхотними, протитанковими та морськими мінами. Відступаючи ворог залишив по собі дуже велику частину боєкомплектів, замінованих територій, сучасних мінних пасток, які не застосовувалися раніше [6].

За офіційною статистикою Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) вилучили та знешкодили 274 тисяч 952 вибухонебезпечних предмета (ВНП), а вибухотехніками Міністерства внутрішніх справ вилучено понад 141 тисячу ВНП, починаючи з 24 лютого 2022 року [8; 9]. Без урахування значної кількості ВНП, що знешкодили сапери Збройних Сил України, Територіальної оборони та інших організацій, що займаються гуманітарним розмінуванням. Такий масштаб мінного забруднення території держави є надзвичайно великим у порівнянні зі масштабами попередніх років. Піротехніки ДСНС переживають значне фізичне, психологічне та моральне навантаження виконуючи діяльність з розмінування практично кожного дня, при будь яких погодних умовах, а подекуди у зоні артилерійського або ракетного ураження ворожих установок. Такі умови праці є вкрай виснажливими, що несуть негативні наслідки на фізичне та психологічне здоров'я фахівців з розмінування. Враховуючи, що діяльністю з розмінування виконують фахівці різних служб та силових відомств, діяльність відрізняється в обсягу, швидкості роботи та залученням спеціальних технічних засобів. Сама по собі діяльність з розмінування ручними способом має певний сталий алгоритм дій, не зважаючи на те до якої служби належить фахівець-сапер. Тому узагальнено діяльність з розмінування можна поділити на наступні складові:

пошук ВНП, що потребує максимальної та довготривалої уваги від фахівця сапера та фізичні сили;

ідентифікація ВНП, де задіяні пам'ять, увага, гострота зору, набуті знання;

оцінка небезпечності ВНП, прийняття рішення з подальших дій в максимально стислі

строки;

вилучення ВНП, контроль та координація точних рухів руками, тіла та мілкої моторики на протязі значного проміжку часу, швидке переключення від важкої фізичної діяльності, до обережної та повільної роботи;

транспортування ВНП потребує відповідальності, правильно виконаних інструкцій поводження з ВНП під час транспортування до місця їх знищення [7].

Як відзначалося в дослідженні О.В. Тімченко та Х.Р. Софієвої, виконання основних дій при розмінуванні потребують від фахівця-сапера значних фізичних та вольових ресурсів. Фізичне навантаження розподілено не рівномірно на по тілу, а лише на певні групи м'язів, руки, плечі, попереку, частково ноги, що пришвидшує настання фізичної втоми [3]. Слід враховувати, що піротехнікам доводиться постійно працювати в важкому захисному спорядженні, іноді в надважких захисних костюмах найвищого класу захисту, що має вагу більше 30 кілограм. Саперам доводиться виконувати окрім небезпечної роботи надважку фізичну працю: (копати, переносити, відсувати). Вилучати важкі авіабомби та великогабаритні залишки ракет, які є надважкими і не завжди є можливість вилучити їх за допомогою технічних засобів.

Професійна діяльність піротехніків ДСНС є діяльністю в особливих умовах, що характеризуються: відсутністю комфортних умов праці, наявністю постійного емоційного напруження, дискомфорту, чіткою регламентованістю поведінки, високою відповідальністю за прийняті рішення тощо. Це призводить до негативних психоемоціональних станів (тривожність, роздратування, злість, втома, тощо), що провокують професійний стрес.

За визначенням Л. Джуел, професійний стрес – це напружений стан працівника, що виникає в нього внаслідок дії емоційно-негативних та екстремальних факторів, пов'язаних з виконуваною професійною діяльністю [1]. Його слід відрізнити від звичайного стресового стану, а також враховувати той факт, що стрес, отриманий під час роботи, може мати асоціативний характер та повторюватися під час виконання діяльності. О.А. Кириленко вбачає причину професійного стресу в напруженому стані працівника, що виникає під впливом негативних чинників, пов'язаних з виконанням професійної діяльності, і супроводжується негативними емоційними переживаннями дисбалансу між вимогами та можливостями [2].

Аналізуючи наукові джерела, можна дійти до висновку, що професійний стрес переживають практично всі працівники різних професій, але найбільше до професійного стресу схильні фахівці професій екстремального профілю, а найбільше до нього схильні фахівці-піротехніки. Слід зазначити, що діяльність сапера не має права на помилку, бо від цього залежить його життя. Постійний контакт з ВНП, який може здетонувати при його вилученні несе додаткове відчуття страху та тривоги.

У своїх дослідженнях О.В. Недвіга виділяє, що психофізіологічний стан сапера залежить від багатьох чинників;

навколишнього середовища: (погодні умови, температура повітря);

адаптації до місцевості;

види ВНП: (страх ВНП з яким не доводилося працювати);

масштаби діяльності;

монотонність діяльності;

загибель або травмування колег які працювали на цій замінованій ділянці.

Наведенні чинники праці є суто специфічними до діяльності фахівця-піротехніка і виникають лише під час її виконання, але довго переживаються після виконаної роботи. За його ствердженнями, саперу до того, як починати роботу на замінованій ділянці потрібен час для адаптації на місцевості, додатково визначити приблизний масштаб робіт та наявність видів ВНП. Такі заходи всіляко допомагають швидше адаптуватися до виконання роботи, та бути морально підготовленим до чинників, що можуть ускладнювати виконання завдання,

при цьому мінімізувати їх вплив на робочій стан фахівця-піротехніка [5].

Окремим чинником, який є додатковим, що впливає на професійний стрес у піротехніків є діяльність у умовах повномасштабних бойових дій. За визначенням Н.В. Оніщенко та О.В. Тімченко, виконуючи завдання за призначенням у зоні проведення бойових дій є висока можливість потраплення під ворожий обстріл, що негативно впливає на робочій стан фахівця. Тому мають місце прояви страху та тривоги, що негативно впливають на адаптаційні механізми особистості. Виконуючі завдання з вилучення ВВП та розмінування у зоні бойових дій піротехніками потрібно більше часу для відновлення морально-психологічного стану [4]. Враховуючи той факт, що діяльність піротехніка є точною, та потребує добре розвинутої координації рухів, концентрації уваги та спокою, професійний стрес є негативним фактором, що пригнічує волю та психофізіологічні характеристики фахівця, що провокує стану перевтоми, та розвиток певних професійних захворювань.

Визначення основних чинників професійного стресу дозволяє виявити ті явища, що впливають на психологічний та психофізіологічний стан фахівця-піротехніка, дослідити механізми, які допомагають швидше адаптуватись і прийти в нормальний робочий стан.

Таким чином, визначення чинників професійного стресу є важливим елементом в аспекті дослідження емоційної стійкості. Їх врахування дозволяє встановити ті психологічні якості, що знижують вплив професійного стресу на особистість піротехніка ДСНС України. При цьому, визначення цих компонентів дає можливість удосконалити систему професійного-психологічного відбору, та методів психологічного супроводу фахівців піротехніків.

Список використаних джерел

1. Джуел Л. Індустріально-організаційна психологія СПб : Пітер, 2001. 720 с.
2. Кириленко О.А. Психологічні детермінанти професійного стресу у представників професії "людина – людина" : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. К., 2007. – 16 с.
3. Оцінка та прогноз професійної придатності рятувальників Служби Порятунку Особливого Ризику МНС Азербайджанської Республіки: психологічний аспект: Монографія / За заг. ред. Х.Р. Софієвої, О.В. Тімченка. – Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2022. 204 с.
4. Психологічні наслідки перебування рятувальників у зоні проведення антитерористичної операції: монографія / С.Ю. Лебедєва, О.О. Назаров, Я.О. Овсяннікова, Н.В. Оніщенко, Д.С. Похілько, В.О. Тімченко, О.В. Тімченко, В.Є. Христенко. / За заг. ред. Н.В. Оніщенко, О.В. Тімченка.–Х.: НУЦЗУ, 2019. 74 с.
5. Недвига О. В. Психологічний супровід військовослужбовців-саперів під час виконання бойового завдання. Вісник національного університету оборони України: зб. наук. пр. Київ: НУОУ, 2016. Вип. 1(47). С. 100–107.
6. Інженерні боєприпаси, які використовуються (можуть використовуватись) збройними силами РФ або НЗФ на сході України (за досвідом проведення ООС (раніше АТО)). – Київ: «Центр учбової літератури», 2022. – 120 с.
7. СОП-09.10/ДСНС. «Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту очищення (розмінування) територій, забруднених вибухонебезпечними предметами, ручним способом». Київ : 2019. (Держана служба України з надзвичайних ситуацій) URL: https://www.dsns.gov.ua/files/evgen/normativna_baza/%D0%A1%D0%9E%D0%9F_09_10_%D0%9D%D0%BE%D0%B2.pdf (Дата звернення 15.05.2022)
8. Оперативна інформація щодо діяльності піротехнічних підрозділів ДСНС станом на 10.11.2022 року URL: https://t.me/dsns_telegram/10771 (Дата звернення 11.11.2022)
9. Розмінування. Коли крок може стати смертельним. (Інформація щодо залучення вибухотехніків Національної поліції України URL: